

Het zengende zuiden

**De uitdaging van een samenhangend
klimaat- en noordzuidbeleid**

INLEIDING

Het weer doet raar. Een uitzonderlijk warme Allerheiligen, recordaantallen orkanen in de Golf van Mexico. Mensen zoeken naar verklaringen, en leggen meer en meer de link naar het broeikas-effect. De klimaatverandering breekt geleidelijk binnen in de dagelijkse gesprekken. Het gebeurt steeds vaker dat men het verband legt tussen hittegolven, stormen en overstromingen en de klimaatverandering. Denken we maar aan de hittegolf in Frankrijk in 2003, de droogte dit jaar in Spanje en Portugal en de overstromingen in de Alpen. Deze gebeurtenissen liggen in lijn met de voorspellingen van klimaatwetenschappers, die stellen dat extreme weersomstandigheden in toenemende mate zullen voorkomen als we de klimaatverandering niet binnen de perken weten te houden.

Ook verder van ons bed wordt men geconfronteerd met deze evolutie: de versterkte werking van El Niño, de overstromingen in Mozambique en de verwoestende moessons in India. De minder visuele aspecten van de klimaatverandering blijven evenwel buiten beeld: wijzigingen in temperatuurs- en neerslagpatronen hebben een sluipende invloed op de voedselproductie en waterhuishouding en leiden tot een toename van tropische ziekten.

Kwetsbare gemeenschappen in het zuiden zijn voor hun overleven veel meer dan wij afhankelijk van hun onmiddellijke leefomgeving en hebben veel minder capaciteit om zich aan te passen aan dit soort veranderingen. In het derde rapport van het klimaatpanel van de VN wordt het als volgt verwoord: *'De impact van de klimaatverandering zal vooral ontwikkelingslanden treffen en de armen binnen alle landen, en daarbij de ongelijkheden in gezondheidstoestand en toegang tot degelijk voedsel, drinkbaar water en andere bestaansmiddelen versterken.'* De stijging van het zeeniveau bedreigt dicht bevolkte kustgebieden en kleine eilandstaten, met mogelijk miljoenen klimaatvluchtelingen tot gevolg. De potentiële impact op economische ontwikkeling en politieke stabiliteit tart elke verbeelding.

De oorzaken van deze evolutie liggen voor ca. een kwart bij de ontbossing wereldwijd, maar voornamelijk bij de verbranding van fossiele brandstoffen, waarop het noorden zijn industriële ontwikkeling geschraagd heeft. Dit illustreert op een schrijnende manier dat de lusten en de lasten hier wel op een zeer ongelijke manier verdeeld zijn en plaatst het noorden voor zijn verantwoordelijkheid.

Het is tegelijkertijd een sterk moreel argument om werk te maken van een ambitieus klimaatbeleid bij ons én om ook in onze ontwikkelingssamenwerking en bij standpuntbepaling op internationale fora meer oog te hebben voor de Noord-Zuid dimensie van de klimaatproblematiek.

Een ernstig binnenlands klimaatbeleid trekt volop de kaart van energie-efficiëntie en beheersing van de vraag en kiest voor hernieuwbare energievoorziening als wissel op een duurzame toekomst. Milieu en Noordzuid NGO's riepen bij eerdere gelegenheid al op om hier werk van te maken, ondermeer in een gezamenlijke brief aan de Belgische regering aan de vooravond van de bijzondere Ministerraad in Oostende in maart 2004. Daarnaast werd in deze brief ook aandacht gevraagd voor de externe dimensie: het raakvlak tussen klimaatproblematiek en noord-zuid problematiek.

In dit dossier willen we ons focussen op deze externe dimensie. Een brede waaier van NGO's met verschillende achtergronden vindt immers dat dit nog te veel een blinde vlek is in het Belgische en

DE GEVOLGEN IN HET ZUIDEN

De gevolgen van klimaatverandering komen voornamelijk op de schouders van het Zuiden terecht. Vooreerst, omdat de meeste ontwikkelingslanden in regio's liggen die vatbaar zijn voor droogtes, overstromingen, orkanen, etc. Uit verschillende studies blijkt dat deze natuurfenomenen een steeds zwaardere impact hebben.

Maar ook omdat deze landen minder in staat zijn om zich aan te passen aan de gevolgen van de klimaatverandering. Er zijn onvoldoende middelen om zich op natuurrampen en de sluipende temperatuursstijgingen voor te bereiden.

Zij die het meest de gevolgen van de klimaatverandering ondervinden, zijn de meest kwetsbare bevolkingsgroepen. De natuurlijke omgeving is voor deze bevolkingsgroepen de basis van hun eigen voortbestaan (huisvesting, voedsel, medicijnen, etc.). Elke verandering in hun leefmilieu bedreigt hun voedsel, bezittingen en gezondheid.

Naast – en tevens omwille van – de impact op de lokale gemeenschappen heeft de klimaatverandering een negatieve invloed op de broodnodige macro-economische ontwikkeling van een land. De economische ontwikkeling van deze landen wordt afgeremd door de gevolgen die de klimaatverandering met zich meebrengt voor o.a. landbouw, water, bossen, kustzones, biodiversiteit, gezondheid en infrastructuur. Het verhoogde risico op (natuur)schokken en het gebrek aan middelen om deze schokken op te vangen betekenen een extra uitdaging voor het ontwikkelingsbeleid op korte en lange termijn.

Vlaamse klimaat- en ontwikkelingsbeleid. Vandaar dit gezamenlijk initiatief om in de aanloop naar enkele belangrijke internationale conferenties onze beleidsverantwoordelijken hier op te wijzen.

Van 28 november tot 9 december 2005 gaat in Montréal (Canada) de eerste klimaatconferentie door sinds de inwerking-treding van het Kyoto Protocol (16 februari 2005). De inwerking treding van het Kyoto Protocol geeft de engagementen die aangegaan zijn binnen de internationale klimaatonderhandelingen een extra gewicht. Eén van de belangrijke punten op de agenda is de opstart van de onderhandeling over een internationaal klimaatbeleid na 2012.

In de lente van 2006 (1-12 mei) worden bovendien de uitvoering van de afspraken van de Wereldtop Duurzame Ontwikkeling tegen het licht gehouden. De aankomende tweejaarlijkse cyclus van de CSD (de VN-commissie voor duurzame ontwikkeling) focust onder meer op de thema's klimaat en energie in een duurzame ontwikkelingsperspectief.

In de aanloop hier naartoe willen we graag enkele concrete onderbouwde aanbevelingen richten tot onze Vlaamse en federale beleidsverantwoordelijken :

- **Politieke erkenning van de verbanden tussen klimaatverandering en ontwikkeling**
- **Een consequente keuze voor een post-fossiele ontwikkeling wereldwijd**
- **Een structurele inbedding van aanpassing aan klimaatverandering**
- **Een rechtvaardig en doeltreffend post-2012 klimaatregime**

Als Belgische en Vlaamse beleidsmakers stappen zetten naar de verwezenlijking ervan, betekent dit niet enkel een bijdrage tot duurzame ontwikkeling en een beheersing van het klimaatprobleem wereldwijd, maar ook een versterking van de Belgische geloofwaardigheid op verschillende multilaterale fora.

November 2005

Broederlijk Delen

PROYECTO GATO
Belgian Business Watchdog

GREENPEACE

 Oxfam
Solidarité - Solidariteit

 Oxfam
Wereldwinkels
Handel, uit respect.

1. Politieke erkenning van de verbanden tussen klimaatverandering en ontwikkeling

SITUERING

Er is duidelijk een wederzijdse invloed tussen klimaat-verandering en ontwikkeling. De stijging van broeikas-gassen in de atmosfeer is een rechtstreeks gevolg van de industriële ontwikkeling in het noorden, die gebaseerd is op de energie die vrijkomt bij de verbranding van fossiele brandstoffen, en in mindere mate van ontbossing. Ook in de toekomst zal de keuze van de ontwikkelingspaden in noord en zuid bepalend zijn voor de grootte van de klimaatverandering.

Op zijn beurt heeft de klimaatverandering een invloed op ontwikkeling. De klimaatverandering zal het bereiken van de Millenniumdoelstellingen bemoeilijken.

Zo zal de toenemende droogte en onvoorspelbare regenval de voedselveiligheid bedreigen (MDG1).

Onderwijs zal een lagere prioriteit krijgen als de bevolking geconfronteerd wordt met toenemende problemen op andere vlakken: verlies van bezittingen, huisvesting, moeilijke toegang tot voedsel, etc. De kinderen zullen geen tijd noch geld hebben om naar school te gaan (MDG2).

Aangezien het voornamelijk vrouwen zijn die verantwoordelijk zijn voor het water halen, zorgen voor voedsel, en andere huishoudelijke taken, zullen zij voornamelijk de gevolgen van de klimaatverandering voelen (MDG3). De gezondheid van de bevolking zal direct beïnvloed worden door de natuurrampen en hittegolven.

Indirect zullen de stijging van de temperatuur en de toenemende vochtigheid ziektes als malaria doen uitbreiden. Het tekort aan water en ondervoeding zal de gezondheid van de kinderen en moeders ernstig bedreigen (MDG4, 5 en 6). Wat het leefmilieu betreft (MDG7), wijst alles er op dat de veranderende klimaatomstandigheden de samenstelling en grenzen van ecosystemen zal beïnvloeden.

DE MILLENNIUM ONTWIKKELINGSDOELSTELLINGEN (MILLENNIUM DEVELOPMENT GOALS - MDGs)

Bij de start van het nieuwe Millennium schoof de Algemene Vergadering van de VN acht prioritaire ontwikkelingsdoelstellingen naar voor:

MDG 1: uitbannen van extreme armoede en hongers

MDG 2: verwezenlijken van universeel basisonderwijs

MDG 3: Bevorderen van gelijke kansen voor mannen en vrouwen

MDG 4: verminderen van kindersterfte

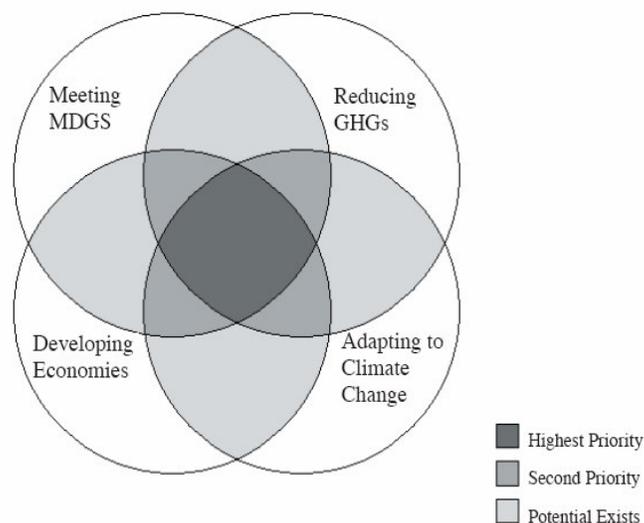
MDG 5: verbeteren van gezondheid van moeders

MDG 6: bestrijding van HIV/Aids, malaria en andere ziekten

MDG 7: waarborgen van de duurzaamheid van het milieu

MDG 8: ontwikkelen van een mondiaal partnerschap voor ontwikkeling

Figuur 1 : integratie van klimaatbeleid en ontwikkelingsbeleid
Kuzma, 2004, *The global climate and economic development*

TWEE SPOREN IN HET KLIMAATBELEID

Er zijn twee complementaire benaderingen in het klimaatbeleid:

Mitigation (engels)

Met de enigszins misleidende term 'mitigation' wordt doorgaans de preventieve, brongerichte benadering bedoeld: door de uitstoot van broeikasgassen drastisch te verminderen, wordt de klimaatverandering binnen bepaalde grenzen gehouden. Voorbeelden zijn het verhogen van energie-efficiëntie en het inzetten van hernieuwbare energiebronnen.

Koolstofopslag – het opnemen van koolstofgas uit de atmosfeer via technische of biologische (bossen of plantages) weg – is een 'end-of-pipe' oplossing, die hier in theorie ook een bijdrage kan toe leveren, maar waarrond nog heel veel vragen zijn.

De fysische schaal voor 'mitigation' is duidelijk de wereldschaal: fysisch is het niet van belang waar de uitstoot van broeikasgassen wordt verminderd. De concentratie van broeikasgassen in de hele atmosfeer is bepalend.

Adaptation (engels)

Waar de effecten van de klimaatverandering al voelbaar zijn of het zullen worden, is het belangrijk dat mens en milieu zich in de mate van het mogelijke kunnen wapenen tegen deze veranderingen en er zich aan aanpassen. Dieren en planten passen zich aan door mee te migreren met het wijzigende klimaat (opschuiven van het verspreidingsgebied), mensen en samenlevingen kunnen ook proberen zich op voorhand op bepaalde wijzigingen voor te bereiden, vb. door dijken te bouwen, door droogteresistente gewasvariëteiten te gebruiken.

In tegenstelling tot mitigation is geografische schaal van aanpassing aan klimaatverandering duidelijk de lokale schaal. Aanpassingsmaatregelen variëren in functie van de lokale ecologische, sociale en economische context.

Het integreren van 'mitigation' en 'adaptation' in een coherent beleid gericht op duurzame ontwikkeling is de grote uitdaging waar het klimaatbeleid en het ontwikkelingsbeleid voor staan.

Dit kan leiden tot het verdwijnen van reeds bedreigde dier- en plantensoorten

Ondanks de bedreiging van de klimaatverandering voor de MDG's, wordt er bij deze MDG's geen melding gemaakt van de opwarming van de aarde. Er wordt onder MDG7 wel verwezen naar de terugdringing van de CO₂-uitstoot, maar er wordt geen melding gemaakt van het belang van aanpassing aan de gevolgen van de klimaatverandering die onomkeerbaar zijn.

Jeffrey Sachs, directeur van het 'Millennium Project' van de VN zegt hierover nochtans het volgende in het Millennium rapport: *'De klimaatverandering is een belangrijk ontwikkelingsthema. Tenzij de wereldwijde opwarming een halt wordt toegeroepen, zal de frequentie van droogtes en overstromingen waarschijnlijk toenemen, het verspreidingsgebied van ziekten zal toenemen en veel ecosystemen, zoals mangroven en koraalriffen komen onder grote stress. Samengevat: verwezenlijkingen in de strijd tegen ziekte, honger, armoede en milieudegradatie riskeren ongedaan gemaakt te worden door de klimaatverandering.'*

Het lijkt dan ook logisch dat er geprobeerd wordt om klimaatbeleid en ontwikkelingsbeleid te integreren in een coherent duurzame ontwikkelingsbeleid. Hier zijn ook wel enkele aanzetten toe.

Zo zag het Klimaatverdrag het daglicht op de Wereldconferentie voor Milieu en Ontwikkeling, en wordt er in het verdrag ook expliciet verwezen naar ontwikkelingsdoelstellingen: *'Het beleid en de maatregelen ter bescherming van het klimaatsysteem ... dienen te worden geïntegreerd in nationale ontwikkelingsprogramma's, daarbij in aanmerking nemend dat economische ontwikkeling essentieel is voor het nemen van maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan'.*

Een ander voorbeeld is het Clean Development Mechanism, een van de flexibele mechanismen uit het Kyoto Protocol, dat uitdrukkelijk een dubbele doelstelling heeft: landen uit het noorden helpen bij het behalen van de emissiereductiedoelstellingen én duurzame ontwikkeling in het zuiden. De uitdaging bestaat er m.a.w. in om maximaal de synergie na te streven tussen het beleid dat ontwikkelingsdoelstellingen nastreeft en het beleid dat klimaatdoelstellingen nastreeft (zie figuur 1).

Hetzelfde geldt overigens voor beleid dat gericht is op behoud van biodiversiteit, op het tegengaan van woestijning, grensoverschrijdende milieuvervuiling, enz.

Het is duidelijk dat hier een rol weggelegd is voor de Belgische en Vlaamse ontwikkelingssamenwerking. Maar een coherente aanpak moet doorgetrokken worden naar alle beleidsdomeinen en ook doorwerken in standpunten die België inneemt op internationale fora.

EISEN

---

1. Een **expliciete politieke erkenning** van het wederzijds verband tussen klimaatverandering en ontwikkeling.
2. Een **duidelijk engagement** om hier meer aandacht aan te geven in onze ontwikkelingssamenwerking (zoals ondermeer voorgeschreven door de wet op de internationale samenwerking, waarin leefmilieu als een van de sectoroverschrijdende thema's naar voor wordt geschoven¹), zowel op vlak van capaciteitsopbouw als op vlak van operationele projecten.
3. Het vrijmaken van **menselijke en financiële middelen** om hieromtrent capaciteit op te bouwen en verdere samenwerking op te starten tussen betrokken administraties en beleidsniveaus. Deze middelen mogen echter niet uit het ontwikkelingsbudget gehaald worden, er moeten additionele middelen vrijgemaakt worden.
4. Klimaatverandering op de agenda zetten tijdens de **dialogo met partnerlanden** over ontwikkelingsplannen, met speciale aandacht voor het meenemen van de klimaatdimensie in armoedebestrijdingsplannen (PRSPs²) (zoals gesteld in actie 24 van het federaal plan voor duurzame ontwikkeling)³.
5. Het **nakomen van de financiële engagementen** uit de Bonn Verklaring in de geest van de Verklaring, waarin België zich samen met een aantal noordelijke landen engageert om van 2005 tot 2008 jaarlijks 410 miljoen dollar bij te dragen tot klimaatgerelateerde ontwikkelingshulp en hier op een transparante manier over te rapporteren.
6. Consequent doortrekken van deze houding in de standpunten die ingenomen worden op **internationale fora** (EU, OESO, VN, WB, IMF, WTO,...).

2. Een consequente keuze voor een post-fossiele ontwikkeling wereldwijd

SITUERING

Het terugdringen van de CO₂-uitstoot in het noorden stond terecht in de focus van het multilaterale klimaatbeleid tot nog toe. Historisch heeft de industriële ontwikkeling in het noorden veruit het meeste bijgedragen tot het klimaatprobleem. Bovendien is de uitstoot per hoofd van de bevolking in het noorden een veelvoud van die uit het zuiden en beschikt het noorden over de nodige technische en financiële middelen om maatregelen te nemen. Maar het is nu al duidelijk dat ook in het zuiden voor koolstofarme ontwikkeling gekozen zal moeten worden om de gevolgen van de klimaatverandering enigszins binnen de perken te houden. In de eerste plaats is het ook hier een zaak van het zoeken naar synergieën en win-win situaties. En indien hier een prijskaartje aan vast hangt, is het logisch – gezien de historische verantwoordelijkheid en de technische en financiële capaciteit – dat dit op de rekening van het noorden komt.

Miljoenen mensen leven energiearm: zij hebben geen of een zeer moeilijke toegang tot gas of elektriciteit, hout of andere brandstoffen. De bevolkingsexplosie in zuiderse landen, gecombineerd met een grote afhankelijkheid van brandhout, leidt tot steeds grotere afstanden voor steeds kleinere hoeveelheden brandhout. Met bodemerosie, overstromingen en verwoestijning tot gevolg.

De olie- en gasprijzen staan op een historische hoogte. Als deze trend zich doorzet, betekent dit een aanslag op het budget van landen die sterk afhankelijk zijn van olie en gas.

Het is dus hoog tijd dat we resoluut kiezen voor een ontwikkeling die minder energie vraagt, en de energie die ze dan nog nodig heeft op hernieuwbare bronnen baseert. We moeten het tijdperk van de fossiele brandstoffen achter ons laten. Enkel een postfossiele samenleving kan de klimaatverandering in toom houden, en is een voorwaarde voor duurzame ontwikkeling in het Zuiden. De resolutie van het Europees Parlement stelt het duidelijk genoeg: tegen 2050 moeten we de broeikasgassen wereldwijd tot 50% verminderen⁴. Tegen het einde van de eeuw hebben we nog grotere reducties nodig.

Toch blijven vele investeerders halsstarrig kiezen voor grootschalige infrastructuurprojecten (dammen, olie- en gaspijpleidingen) die onomkeerbare schade berokkenen aan bedreigde ecosystemen en de verhuis van kwetsbare bevolkingsgroepen (inheemse volkeren, etnische minderheden) met zich mee brengen.

ENERGIE-EFFICIËNTE KACHELTJES SPAREN HET KLIMAAT, DE BOSSEN EN DE GEZONDHEID

In Mozambique bestaat meer dan 90 % van het energieverbruik uit verbranding van hout en houtskool. Bij een slechte verbranding treedt overmatige rookvorming op, die slecht is voor mens en milieu. Bij een efficiënte verbranding in kacheltjes is er minder hout nodig. Zo wordt de druk op bossen voor brandhout verminderd. En het levert tijdwinst op voor zij die het brandhout verzamelen, voornamelijk vrouwen. Bij een goede ventilatie vermindert ook de luchtvervuiling – vaak binnen de woningen – en dus ook het gezondheidsrisico dat gepaard gaat met het inademen van de rook.

Bron Africa, up in smoke?

CLEAN DEVELOPMENT MECHANISM

Het Clean Development Mechanism is een van de drie flexibele mechanismen, die door het Kyoto Protocol in het leven geroepen werden, en heeft twee doelstellingen :

het helpen van landen uit het zuiden *‘bij het realiseren van duurzame ontwikkeling en het leveren van een bijdrage aan het uiteindelijke doel van het Verdrag’, en het helpen van landen uit het noorden ‘bij het nakomen van hun gekwantificeerde verplichtingen inzake emissiebeperking en –reductie’.*

In de praktijk krijgt de tweede doelstelling – het zo goedkoop mogelijk realiseren van de emissiereducties in het buitenland zodat die op het eigen conto kunnen geschreven worden – doorgaans meer aandacht dan het bijdragen tot echte duurzame ontwikkeling in het zuiden.

Zo zijn het vooral de landen die reeds veel buitenlandse investeringen ontvangen, die erg in trek zijn bij de CDM-investeerders. De Minst Ontwikkelde Landen en Afrika, waarvoor technologie-overdracht belangrijk kan zijn, blijven in de kou staan.

Alles wijst er op dat heel wat kredieten gegenereerd zullen worden door relatief grootschalige projecten met een lage kost, zoals het affakkelen van stortgassen en het opvangen van fluorhoudende gassen. Vanuit de enge invalshoek van de klimaatproblematiek bekeken, is het positief dat zulke projecten er zijn, maar ze bieden weinig meerwaarde inzake duurzame ontwikkeling in ruime zin.

Toch kunnen CDM-projecten een meerwaarde bieden als ze worden ingezet in aanvulling op binnenlandse maatregelen en als ze aan bepaalde criteria beantwoorden. Dit moet des te meer gelden als hiervoor publieke middelen ingezet worden, ook op dit domein heeft de overheid immers een voorbeeldfunctie.

Zowel op Vlaams als op federaal niveau doet men nu de eerste ervaringen met CDM-projecten op. In beide gevallen formuleerde men bepaalde criteria met betrekking tot duurzame ontwikkeling.

De federale regering stelde haar criteria vast op basis van het advies van een technisch comité met vertegenwoordigers van maatschappelijke groepen en administraties. De Vlaamse regering hield het in eerste instantie zuiver intern administratief, maar wisselde op de Vlaamse Klimaatconferentie toch ook al van gedachten met mensen uit het middenveld over mogelijke duurzaamheidsvoorwaarden bij nieuwe tenders of participaties in fondsen. De NGO's zijn vragende partij om in de toekomst deze consultatie en participatie verder te zetten en uit te breiden. Wij schuiven hierbij de Gold Standard⁵ naar voor als model voor het ontwikkelen van duurzaamheidscriteria bij CDM-projecten.

Verder drukken we er op dat in de Marrakech-akkoorden uitdrukkelijk wordt vermeld dat ‘publieke financiering van CDM niet mag leiden tot een afleiding van middelen voor officiële ontwikkelingssamenwerking’. CDM hoort niet gefinancierd te worden vanuit de begroting van ontwikkelingssamenwerking en mag niet in aanmerking komen voor het bereiken van de beloofde 0,7% van het BNP⁶.

Tenslotte is het van belang dat er zo snel mogelijk duidelijkheid komt over het kader voor CDM na 2012, omdat de geplande investeringen veelal ook kredieten zullen opleveren na deze periode en het voor investeerders belangrijk is om zo snel mogelijk een zicht te krijgen op de modaliteiten die dan zullen gelden.

EISEN

In het kader van de millenniumdoelstellingen moeten we in energie investeren, maar dan wel in schone en duurzame energietechnologieën. Vandaar ons pleidooi voor een postfossiele ontwikkeling, met volgende eisen:

1. Wij willen dat België **een voortrekkersrol** opneemt in de initiatieven in het verlengde van de Renewables Conferentie (Bonn, 2004).
  - Het is belangrijk om prioritair voor de armste landen de mogelijkheden voor hernieuwbare energietechnologieën te prospecteren, te stimuleren en wereldwijd te coördineren. Rendabele wind- en zonne-energie projecten bieden mogelijkheden voor een gezonde economische ontwikkeling en bieden het grote voordeel van een meer gedecentraliseerde productie, zodat er minder eisen gesteld worden aan het distributienet. Daarnaast is er nood aan investeringen in geothermische centrales, warmtepompen, kortom alle mogelijkheden van hernieuwbare energie. De industrielanden moeten hiervoor de nodige middelen ter beschikking stellen.
2. De industrielanden zijn verantwoordelijk voor de **transfer van duurzame energietechnologieën** naar het Zuiden. Ze kunnen daarvoor bestaande instrumenten inzetten:
  - De flexibele mechanismen zoals ze bestaan in het kader van het Kyotoprotocol hebben een belangrijke rol te spelen. Met name het Clean Development Mechanism moet zodanig worden aangewend dat het maximaal bijdraagt aan duurzame technologieoverdracht. Kernenergie heeft hierin geen plaats.
  - We hebben een duidelijke set aan milieu- en mensenrechtennormen nodig voor het verlenen van exportkredieten. We moeten deze namelijk uitwerken naar aanleiding van de besprekingen binnen de OECD Working Group on Export Credits m.b.t. betere betalingstermijnen voor hernieuwbare energietechnologieën (2005) en de

herzieningen van de bestaande milieustandaarden bij het verlenen van exportkredieten (2006).

- Voor vele armen blijft hout de belangrijkste energiebron. Binnen de schoot van FAO en UNEP moet veel meer aandacht en middelen gaan naar duurzaam gebruik van hout, duurzaam beheer van bosgebieden, effectieve herbebossing en brandhoutproductie. Internationaal erkende certificaten zoals het FSC-label⁷ kunnen hier inspiratie bieden.

Tegelijkertijd moet de capaciteit in het zuiden om aangepaste en duurzame technologieën te ontwikkelen en in te zetten, verder versterkt worden.

In het palet aan hernieuwbare energiebronnen, heeft **biomassa** een belangrijk potentieel. Tegelijk zijn aan de teelt van de energiegewassen, en de productie van de biobrandstoffen, een aantal belangrijke risico's verbonden. Een grootschalige omschakeling naar biobrandstoffen kan leiden tot concurrentie met voedselproductie, drinkwatervoorziening en aantasting van de biodiversiteit. Zo veroorzaakt het verbouwen van oliepalmen en soja (in Zuidoost-Azië en Zuid-Amerika) vaak onherstelbare schade aan kwetsbare ecosystemen. De grote plantages voor soja en oliepalmen botsen vaak met de landrechten van de lokale bevolking. En er wordt op grote schaal kunstmest en pesticiden gebruikt, met vaak ernstige gevolgen voor het milieu en de werknemers. De arbeidsomstandigheden zijn vaak ver beneden de normen van de Internationale Arbeidsorganisatie, en op sommige Braziliaanse sojaplantages werken zelfs slaven. Het is niet de bedoeling om fossiele brandstoffen met al hun nadelen om te ruilen voor biobrandstoffen met grote

duurzaamheidsproblemen. Het is daarom beter in het beleid te verankeren dat alleen biobrandstoffen van duurzame herkomst worden gebruikt. Wij stellen daarom voor om gebruik te maken van een "positieve" lijst van biobrandstoffen die in aanmerking komen om te produceren. Die biobrandstoffen moeten vervolgens voldoen aan een set criteria wat betreft hun energetisch rendement, hun herkomst, productieketen en sociale impact. Het Green Gold label is een certificatie- en monitoringsysteem voor duurzaam gebruik van biomassa in volle ontwikkeling, dat hiertoe een interessante aanzet biedt.

3. Ontginning van **fossiele brandstoffen kan alleen binnen strikte voorwaarden** en een **bepaalde uitlooperperiode**. Multinationale Financiële instellingen moeten de aanbevelingen van de Extractive Industries Review (Wereldbank) implementeren: geen ondersteuning meer van steenkool ontginning en activiteiten in de olie- en aardgasontginning afbouwen. Het rapport noemt belangrijke voorwaarden om de Wereldbank een positieve rol te kunnen laten spelen:

- Armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling moeten voorop staan;
- Er moet beter en effectiever sociaal en milieubeleid komen;
- Mensenrechten moeten worden gerespecteerd;
- Vanaf 2008 moet de Wereldbank zich **niet** meer bezighouden met de financiering van oliewinning. Dit advies moet worden doorgetrokken naar alle Internationale Financiële Instellingen, inclusief exportkredietverzekeraars. Concreet moet België haar vertegenwoordiger binnen deze instellingen opdragen de EIR te implementeren en niet positief stemmen bij projecten die de aanbevelingen in de EIR niet volgen. (zie ook federaal plan duurzame ontwikkeling actie 25).

4. Maatregelen of programma's specifiek gericht op de klimaatverandering mogen niet in concurrentie treden met de 'gewone ontwikkelingshulp', maar moeten met additionele middelen gefinancierd worden.

België maakt er een punt van om enkel nog te investeren in projecten waar hernieuwbare energie de motor is, de eventuele meerkost wordt door België opgenomen. Deze meerkost mag niet weggenomen worden uit het budget van Ontwikkelingssamenwerking

EXPORTKREDIETEN: DE INCOHERENTIE VAN HET BELGISCHE KLIMAATBELEID

Sinds de ondertekening van het protocol van Kyoto (1997), heeft de Belgische Delcredere dienst exportkredieten toegekend aan projecten die - over hun hele levensloop - goed zullen zijn voor een cumulatieve uitstoot van 1.324,1 miljoen ton CO₂. Dat is meer dan twintig maal de inspanning die de Belgische regering in eigen land wil realiseren, in het kader van de eerste fase van het protocol van Kyoto.

Deze projecten - gerealiseerd in landen zoals India, Turkije, Turkmenistan, Iran, Thailand en Peru - hebben bijvoorbeeld betrekking op de bouw van gas-, olie of steenkoolcentrales. Bovendien werd door Delcredere tot op vandaag geen enkel exportkrediet toegekend, gericht op de ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen.

Bron : 'Het exporteren van de vervuiling : de verborgen zijde van het Belgische klimaatbeleid, beschikbaar' op www.greenpeace.be

3. Een structurele inbedding van aanpassing aan klimaatverandering

**EEN GETUIGENIS :
SHITANATH SARKAR, DELTA
VAN DE SUNDARBANS,
INDIA**

Shitanath Sarkar en zijn grote familie leiden een onzeker bestaan in de Sundarban-delta, de grootste delta ter wereld, waar de rivieren de Ganges en de Brahmaputra elkaar ontmoeten en uitmonden in de Bengaalse baai. Het aantal gewelddadige stormen en overstromingen neemt er toe en Shitanath vraagt zich af wat deze razernij van "moeder natuur" veroorzaakt heeft: De Sundarbans zijn mijn thuis. Ik leef hier al van kindsbeen af. Nu ben ik 65 en de situatie is van kwaad naar erger gegaan. Geleidelijk aan verdween mijn hectare land voor m'n ogen, centimeter na centimeter. Ik vrees dat op een dag ons hele dorp onder water zal verdwijnen. Als cyclonen onze kusten bereiken, worden we geteisterd door overstromingen die dagen duren, en vrezen we voor ons leven. De dijken beschermen ons niet, ze geven ons alleen wat meer tijd. We staan machteloos tegenover de natuurkrachten en onze levens worden bedreigd door de overstromingen. We hebben het hard te verduren. Zeewater overspoelt onze dorpen en het zout vernietigt onze oogsten. Onze koeien, geiten en voedselvoorraden worden weggespoeld tijdens de stormen. Als we ons land verliezen, dan sterven we. We hebben gewoon geen andere bron van inkomsten. Onze traditionele activiteiten om in ons levensonderhoud te voorzien, zoals honing verzamelen, bosexploitatie en de jacht, zijn onmogelijk geworden. We verhongeren bijna. Overal rondom ons is water maar het is niet drinkbaar. Vroeger stonden er 18 hutten voor mijn woning, nu is alles weggespoeld. Het water duwt ons dieper het land in. Veel families zijn al gevlucht op zoek naar veiligere oorden. Ik ben te oud nu. Ik kan het dorp niet verlaten. Waar zou ik naartoe gaan? Ik heb tien monden te voeden.

Bron: Klimaatgetuigen WWF

SITUERING

Met de toenemende zichtbaarheid van de gevolgen van de klimaatverandering wereldwijd, wordt ook de nood aan aanpassing scherper gevoeld. Het thema werd gedurende de laatste jaren ook meer en meer op de politieke agenda geplaatst door landen uit het zuiden. Onder het Kyoto Protocol werd uitgebreid werk gemaakt van mechanismen om de reductie van broeikasgassen zo kostenefficiënt (goedkoop) te laten verlopen, maar even duidelijke afspraken over de zich opdringende aanpassingsmaatregelen in het zuiden zijn nog lang niet in zicht.

Hoewel het onderzoek naar de gevolgen van klimaatverandering nog volop in ontwikkeling is, beginnen de contouren van wat de wereld te wachten staat zich steeds scherper af te tekenen:

- Toename, zowel in frequentie als in intensiteit, van extreem weer: meer overstromingen, aardverschuivingen, hittegolven en droogtes;
- Toename van het aantal mislukte oogsten door extreme droogte of extreme regenval;
- Verspreiding van ziekten als malaria en knokkelkoorts naar plaatsen waar mensen minder natuurlijke weerstand hebben;
- Stijging van de zeespiegel van 9-88 cm in deze eeuw. De zeespiegelstijging heeft negatieve gevolgen voor bewoning in kuststreken, waterreserves, toerisme, visserij etc. Tientallen miljoenen mensen zullen ten gevolge hiervan moeten verhuizen;
- Gemiddeld 50 miljoen mensen komen jaarlijks in aanraking met de gevolgen van overstromingen door stormvloed. Bij een zeespiegelstijging van 50 cm kan dit aantal verdubbelen;
- De armste landen zullen het meest te lijden hebben. Zij hebben nauwelijks middelen om zich te weren en hun economieën zijn veelal gebaseerd op de landbouw en visserij, weersgevoelige sectoren. In de armste landen zijn de armste bevolkingsgroepen het meest kwetsbaar.

Deze gevolgen kunnen niet volledig vermeden worden. Er is een beleid nodig dat de nodige maatregelen neemt om de impact van de klimaatverandering zoveel mogelijk in te dijken. Er zijn verschillende redenen waarom ontwikkelingssamenwerking hierin een rol moet spelen :

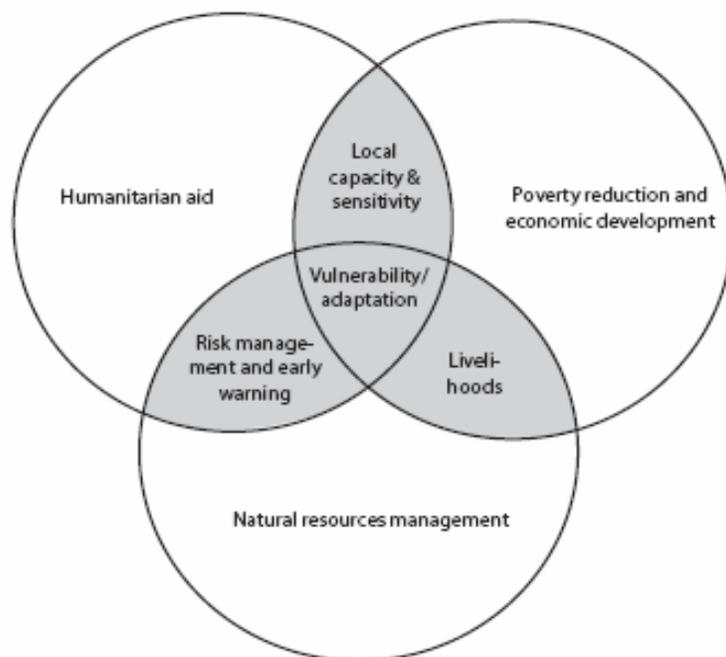
- De klimaatverandering zal vooral de meest kwetsbaren in het zuiden treffen, de belangrijkste doelgroep van de ontwikkelingssamenwerking;
- Aanpassing aan klimaatverandering moet lokaal ingebed zijn. Hetzelfde geldt voor projecten van ontwikkelingssamenwerking;
- Klimaatverandering zal hoe dan ook interfereren met ontwikkelingsinspanningen.

Aanpassingsmaatregelen moeten vooral proberen projecten, mechanismen en strategieën bestand te maken tegen de gevolgen

van de klimaatverandering, eerder dan op zich zelf te staan.

In het rapport Pro-poor Climate adaptation stelt het Noorse onderzoeksinstituut Cicero een model voor met drie aanknopingspunten voor de Noorse ontwikkelingssamenwerking. Deze aanknopingspunten situeren zich op de doorsnede van 3 traditionele werkdomeinen van de ontwikkelingssamenwerking: armoede bestrijding / economische ontwikkeling, humanitaire hulp en beheer van natuurlijke hulpbronnen (zie figuur 2).

Figuur 2. Situering van kwetsbaarheid en aanpassing in een denkkader van ontwikkelingssamenwerking (CICERO, 2003, Pro-poor climate adaptation)

Mensen en gemeenschappen zijn vaak afhankelijk van hun natuurlijke omgeving om een bestaan op te bouwen. Dit wordt in het Engels met het moeilijk vertaalbare woord 'livelihoods' aangeduid, oftewel 'bestaanswijze'. Onze ontwikkelingssamenwerking heeft hier nog te weinig oog voor, ook al is 'zorg voor het leefmilieu' als sectoroverschrijdend thema opgenomen in de wet op de internationale samenwerking.

Door technische maatregelen, maar ook door het ontwikkelen van lokale strategieën, kunnen 'livelihoods' beter bestand gemaakt worden tegen stress en schokken. Respect voor de ecologische grenzen moet hierbij een van de uitgangspunten zijn. Maar livelihoods steunen ook op onderliggende economische en politieke structuren van macht en eigendom.

Een tweede aanknopingspunt is een vermindering van gevoeligheid door de opbouw van lokale capaciteit, instellingen en sociale netwerken. Er groeit in toenemende mate een consensus dat zulks essentieel is om in de toekomst de impact van rampen, waar men nu overwegend met externe humanitaire noodhulp een antwoord moet op bieden, te verminderen.

Het derde aanknopingspunt tenslotte is 'early warning' en 'risk reduction' op het raakvlak van humanitaire hulp en beheer van natuurlijke hulpbronnen. Technologische hulpmiddelen kunnen hierbij een rol in spelen, maar ook traditionele kennis en betrokkenheid van de lokale bevolking moeten hierin hun plaats hebben (zie foto 1)

WATERSCHAARSTE EN WATERSNOOD

De klimaatverandering zal een belangrijke impact hebben op de neerslagpatronen. Hoeveelheid en intensiteit van de neerslag veranderen overal op aarde en uitzonderlijke weersomstandigheden, zoals overstromingen, stormen en droogtes, komen alsnak vaker voor.

De dalende neerslaghoeveelheid in droge streken gaat gepaard met periodes van lange, aanhoudende droogte. Zo is in de Sahel op 30 jaar tijd de jaarlijkse neerslaghoeveelheid met gemiddeld 25% gedaald. Noordwest Kenya kampt al sinds 1999 met een aanhoudende droogte en de vorige droogte dateert maar van de periode 1992-95. De lokale nomadenbevolking is wel goed uitgerust tegen droogtes van korte duur, maar bij lange, aanhoudende droogtes worden de waterbekkens zelfs tijdens het regenseizoen niet meer gevuld. Waterputten drogen uit, de vegetatie herstelt veel moeilijker en dieren planten zich veel moeizamer voort.

Het zoetwater-ecosysteem op de atollen en koraalrifeilandjes van de kleine eilandstaten in de Stille Oceaan en de Caraïben is zeer kwetsbaar. De bevolking vangt regenwater op in citernes en spreekt een zeer dunne zoete grondwaterlaag aan, die bovenop de zilte waterlaag drijft. Een vermindering van de neerslag zal zowel de beschikbare hoeveelheid op te vangen regenwater verkleinen, als de aanvulling van de grondwaterlaag in gevaar brengen.

Door de opwarming van de aarde smelten de gletsjers en stijgt de zeespiegel. De indringing van zout water in de estuaria maakt vele vruchtbare en dichtbevolkte streken onherbergzamer. Dit gebeurt oa. in de delta's van de Nijl in Egypte en de Ganges in Bangladesh. Met als gevolg dat landbouwers hun irrigatiewater elders zullen moeten zoeken.

Foto 1: betrekken van boerengemeenschappen bij neerslagmetingen in het kader van de uitbouw van een early warning netwerk (Mali)⁸

KLIMAATVLUCHTELINGEN

Het broeikaseffect zal zorgen voor grote aantallen ecologische vluchtelingen en daaruit volgend ook voor ongeziene politieke problemen. Vooreerst zijn er de staten waarvan het territorium zich weinig boven de zeespiegel bevindt zoals de Malediven, Tuvalu, Nauru, de Bahamas en Kiribati. Als hun territorium onder de zeespiegel water verdwijnt, wie moet dan instaan voor de opvang van de bevolking? De regering van Tuvalu heeft aan een aantal buurlanden gevraagd of ze bereid zijn om haar burgers op te vangen indien Tuvalu dient geëvacueerd te worden. De regering van Nieuw Zeeland verklaarde zich bereid een aantal vluchtelingen op te vangen, de regering van Australië weigerde.

Welk statuut krijgt deze bevolking dan? Blijven deze mensen burgers van een staat wiens territorium onder de zeespiegel ligt? Wat met het bestaan zelf van een staat die enkel een marien territorium heeft? Kan een dergelijke staat zijn soevereiniteit blijven bewaren? Indien niet, onder wiens soevereiniteit komt het zeeterritorium en zijn mogelijke natuurlijke rijkdommen dan? Allemaal vragen die tot op heden nog nauwelijks gesteld zijn, laat staan beantwoord.

Waar het in het geval van de kleine eilandstaten nog om relatief kleine aantallen potentiële ecologische vluchtelingen gaat (van tienduizend tot enkele honderdduizenden) gaat het in andere gevallen om vele miljoenen. Als het niveau van de Indische oceaan zodanig stijgt dat aanzienlijke delen van het laaggelegen Bangladesh onder water komen te staan, verhoogt dat de druk op een belangrijk deel van de 130 miljoen Bangladeshi om naar de heuvels te trekken in de buurlanden ten noorden en oosten. Deze heuvels zijn echter reeds bewoond door talrijke inheemse volken die er typische levenswijzen en productietechnieken ontwikkeld hebben. Op dit moment zijn er volgens Indische bronnen reeds 20 miljoen illegale Bangladeshi in de Indische deelstaat Assam. Dit leidt nu reeds tot ernstige etnische spanningen en enkele malen kwam het tot bloedige gewelduitbarstingen.

BANGLADESH

In een streek die geregeld getroffen wordt door overstromingen is het beheer van kleine tijdelijke visvijvers om inheemse vis te kweken samen met karpers een veelbelovend initiatief gebleken. Het gebruik van kooien die opgehangen worden in het water maakt het voor iedereen mogelijk om op deze manier deze natuurlijke hulpbronnen te gebruiken; De opbrengst van gekweekte variëteiten steeg met 50 % in een jaar. De opbrengst van wilde vissoorten nam toe met 300 % met deze nieuwe techniek. Om dit initiatief een kans te geven was het wel nodig om eerst een consensus op te bouwen over toegang tot het water voor de armsten.

Bron: Up in smoke?¹

EISEN

1. In de **dialogo met partnerlanden** erover waken
  - dat ontwikkelingsprojecten gescreend worden op de impact van klimaatverandering;
  - dat NAPAs (National Adaptation Program of Action) mee op de agenda van de besprekingen worden gezet;
  - dat er middelen ter beschikking zijn om goed opgestelde NAPAs ook te financieren.
2. **Disaster Risk Reduction** moet integraal deel gaan uitmaken van ontwikkelingsstrategieën en plannen van overheden en lokale gemeenschappen. De Belgische en Vlaamse overheid kunnen hier zowel op bilateraal vlak in dialoog met partners als in multilaterale initiatieven een bijdrage toe leveren.
3. Initiatieven nemen om de **capaciteit** over 'aanpassing aan klimaatverandering' te versterken in de partnerlanden en binnen de actoren van de Belgische en Vlaamse ontwikkelings samenwerking.
4. Op multilateraal niveau actief meewerken aan **een kader voor 'aanpassing aan klimaatverandering'** dat rechtvaardig en werkbaar is om een antwoord te bieden aan de aanpassingsuitdaging die zich in de nabije toekomst steeds nadrukkelijker zal opdringen.

RAMPENPARAATHEID

Volgens het World Disasters Report 2001 van het Rode Kruis is het aantal mensen getroffen door rampen gestegen van 740 miljoen in de jaren zeventig tot meer dan twee miljard tijdens het laatste decennium van vorige eeuw. Het rapport toont ook aan dat de totale toename van het aantal natuurrampen met name wordt veroorzaakt door het weer.

Wetenschappers van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) voorspellen in de 21^e eeuw een wereldwijde toename van het risico op overstromingen en landverschuivingen ten gevolge van de klimaatsveranderingen. Tegen 2025 zullen ten minste de helft van de inwoners van ontwikkelingslanden zeer kwetsbaar zullen zijn voor overstromingen en stormen. Maar het IPCC voorspelt ook dat deze eeuw vele continentale gebieden door droogtes zullen getroffen worden.

Wat de rampen betreft zullen deze maatregelen niet enkel moeten genomen worden voor een ramp toeslaat (rampenparaatheid), maar ook bij de heropbouw na de ramp (herstel).

Als men weet dat een ramp de ontwikkeling van een land of een gemeenschap jaren kan achteruit stellen, is het dus van cruciaal belang om de kwetsbare of getroffen gemeenschappen de te middelen bezorgen om de risico's op rampen te beperken. Al deze maatregelen moeten erop gericht zijn de weerbaarheid van de bevolking tegen rampen te verhogen.

Voorbeelden hiervan zijn:

- Een centrale hooggelegen schuilplaats in het dorp in combinatie met een goed waarschuwingssysteem, bijvoorbeeld tegen cyclonen en overstromingen;
- De aanplant van Mangrove bossen als vloedbreker ter bescherming van de dijken;
- Het inrichten van eenvoudige wateropvangsystemen en hooggelegen plaatsen voor zaden en voorraden voor huishoudens
- De (her) bebossing van hellingen tegen modderstromen.

Bron: Rode Kruis

WIE ZAL DAT BETALEN?

Rekening houdend met de historische verantwoordelijkheid (de vervuiler betaalt) en de technische en financiële capaciteit in het noorden, ligt het eigenlijk voor de hand dat het noorden de kosten van de aanpassing aan de klimaatverandering in het zuiden zou dragen. Het is principieel ook logisch dat het hier om bijkomende middelen moet gaan en niet ten koste mag gaan van andere ontwikkelingssamenwerking.

Als ondertekenaar van het Klimaatverdrag heeft België de verplichting op zich genomen *om 'partijen die ontwikkelingslanden zijn die bijzonder kwetsbaar zijn voor de nadelige gevolgen van de klimaatverandering bijstand te verlenen in de dekking van de kosten van de aanpassing aan deze nadelige gevolgen'* (artikel 4.4).

De **Global Environmental Facility** is het financiële mechanisme van het klimaatverdrag. De GEF ondersteunt enkel projecten die op wereldschaal een ecologische verbetering realiseren, en dan nog enkel de meerkost, die hier rechtstreeks mee in verband staat.

Beide voorwaarden samen maken het bijzonder moeilijk om langs deze weg aanpassingsprojecten te financieren.

In een poging hier iets aan te verhelpen, werden op COP7 enkele bijzondere fondsen gecreëerd:

'Adaptation Fund' zal zijn middelen verkrijgen via een heffing op de omzet van het CDM-mechanisme, en zal dus in toenemende mate middelen ontvangen naarmate CDM-activiteit toeneemt.

Least Developed Countries-Fund : moet de minst ontwikkelde landen helpen met het opstellen en het uitvoeren van de NAPAs (National Action Plan of Adaptation)

Special Climate Change Fund : moet ook andere ontwikkelingslanden ondersteunen bij aanpassingsmaatregelen.

De bijdragen voor beide laatste fondsen zijn vrijwillig, maar kennen voorlopig weinig bijval vanuit de donorengemeenschap, waar een zekere aversie heerst ten opzichte de 'proliferatie van fondsen'. Het enige concrete engagement tot dusver, werd gemaakt in de Bonn Verklaring.

DE BONN VERKLARING

Op COP 6 bis in Bonn engageerden de EU en enkele andere industrielanden zich om van 2005 tot 2008 jaarlijks 410 miljoen dollar vrij te maken voor klimaatgerelateerde ontwikkelingssamenwerking. In aanmerking hiervoor komen : bijdragen voor de klimaatverandering gerelateerde activiteiten van de GEF, bilaterale en multilaterale bijdragen bovenop het huidige niveau, bijdragen voor de drie bovengenoemde fondsen en de bijdragen via CDM aan het Adaptation Fund.

Voor België bedraagt het engagement ongeveer 12.000.000 Euro. Onze Belgische en Vlaamse beleidsverantwoordelijken voor ontwikkelingssamenwerking hebben tot dusver bijzonder weinig moeite gedaan om dit engagement naar de geest in te vullen bij de opmaak van hun begroting en planning. De rapporteringsoefening wordt wellicht herleid tot een administratieve oefening waarbij in de 'business-as-usual'-samenwerking op zoek gegaan wordt naar 12.000.000 miljoen Euro.

De laatste Europese Raad Leefmilieu (17 oktober 2005) verwijst expliciet naar de Bonn Verklaring en de rapportering op de komende COP/MOP 1.⁹

WELK TOEKOMSTPERSPECTIEF?

De trend om uit te gaan van Poverty Reduction Strategy Papers, de opkomende trends van budgetsteun bij de besteding van middelen voor ontwikkelingssamenwerking en de kwijtschelding van schulden, wat gecompenseerd wordt door te schrappen in de operationele begroting voor ontwikkelingssamenwerking, dreigen maatregelen met het oog op het leefmilieu, in het bijzonder aanpassing aan de klimaatverandering, verder te marginaliseren. Deze domeinen krijgen in deze benaderingen doorgaans zeer weinig aandacht.

Gezien de onzekerheid over tijdstip, plaats en omvang van extreme weersomstandigheden ten gevolge van de klimaatverandering, gaan er stemmen op om hier een antwoord op te bieden door de aanpassing en oprichting van verzekeringsmechanismen. De verzekeringssector bericht overigens nu al geregeld over de toename van de uitkeringen voor economische schade ten gevolge van de toename van extreme weersomstandigheden.

Deze piste moet verder onderzocht worden, maar mag er niet toe leiden dat men zich beperkt tot 'objectieve risico's' en de 'gemeenschappelijke maar gedifferentieerde verantwoordelijkheden' uit het oog verliest. Het is onaanvaardbaar dat kwetsbare landen, volken en gemeenschappen, die zich in risicogebieden bevinden, met de schaarse middelen die ze ter beschikking hebben, zouden moeten opdraaien voor een risico dat ze zelf niet veroorzaakt hebben.

BOSSEN EN DE KLIMAATVERANDERING

Bossen spelen een cruciale rol in de klimaatverandering én in duurzame ontwikkeling. Bossen behoren immers tot de ecologische systemen die het meest koolstof opslaan per oppervlakte-eenheid. De ontbossing heeft wereldwijd bijgedragen tot 25 % van de broeikasgasuitstoot.

Maar ook als het over adaptatie gaat, zijn bossen belangrijk. Bossen hebben immers een bufferende werking voor de waterhuishouding, ze verankeren de bodem op hellingen en mangrovebossen vormen een eerste beschermingsgordel bij stormen. Bossen leveren ook voor veel gemeenschappen middelen van bestaan: bv. bouw materiaal, energie, voedsel en medicijnen.

Bossen zullen ten slotte ook te lijden hebben onder de klimaatverandering. De veranderende groeiomstandigheden (water, temperatuur,...) kunnen leiden tot wijziging van de soortensamenstelling en tot het opschuiven van klimaatgordels.

Het is dan ook zeer belangrijk dat er meer aandacht gaat naar bosbehoud en bosbeheer in het zuiden dan nu het geval is.

De biologische opslag van koolstof in bossen, plantages en ook wel andere vormen van landgebruik komt telkens op de agenda als het er om gaat de concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer te stabiliseren. Dit kan theoretisch immers even goed door minder broeikasgassen uit te stoten als door broeikasgassen terug uit de atmosfeer op te nemen en ze onder een of andere vorm op te slaan. En het kan in bepaalde gevallen een van de goedkoopste manieren zijn om koolstof aan de atmosfeer te onttrekken.

Er zijn echter heel wat bedenkingen te maken bij deze aanpak. De kans is groot dat men zijn toevlucht neemt tot plantages van snelgroeïende boomsoorten, die weinig sociale en ecologische meerwaarde bieden, en in sommige gevallen ronduit nefast zijn voor de lokale bevolking en haar leefmilieu. De opslag van koolstof in biologisch materiaal is ook niet permanent. Daarom kunnen emissiekredieten die op deze manier verkregen worden, ook maar tijdelijk gelden. De klimaatverandering zelf tenslotte kan een effect hebben op de CO₂-absorptiecapaciteit van bossen, wat de onzekerheid nog verder in de hand werkt.

Kleinschalige bosbouwprojecten op maat van en met medewerking van de lokale bevolking, kunnen wel heel wat meerwaarde bieden. In ideale scenario's dragen ze tegelijkertijd bij tot 'mitigation' en 'adaptation'. Maar ze zijn dan weer moeilijk op te volgen en te plannen met betrekking tot de koolstofopslag.

Om deze en andere redenen gaan vele wetenschappers en beleidsmakers terecht zeer voorzichtig om met het toekennen van koolstofkredieten voor koolstofopslag in bossen.

Oerbossen zijn CO₂ neutraal, ze nemen evenveel koolstof op als ze afstaan. En per hectare houden ze veel meer koolstof vast, dan gelijk welke andere vegetatie.

Het behoud van bestaande bosgebieden is dus ook vanuit standpunt van het beperken van de klimaatverandering zeer belangrijk, maar een opdracht die vele overheden uit het zuiden omwille van uiteenlopende redenen niet tot een goed einde brengen. Het is dan ook nodig dat er verder werk wordt gemaakt van een internationaal beleidskader voor bosbehoud overal ter wereld en dat er meer middelen worden vrijgemaakt voor duurzame bosbouwprojecten in het zuiden. Zo hoopten velen dat een deel van de middelen, die in de Bonn Verklaring werden beloofd, zouden kunnen besteed worden aan duurzame bosprojecten. Hoewel dergelijke projecten geen koolstofkredieten opleveren, kunnen ze wel degelijk een bijdrage leveren aan de beheersing van het klimaatprobleem en tot lokale duurzame ontwikkeling.

Het is aangewezen om onder meer in het kader van de post 2012 besprekingen substantieel **meer middelen** vrij te maken voor de bescherming van bossen en duurzame bosbeheerprojecten. De NGO's vragen dat in het verlengde van de Bonn-declaration de industrielanden bijkomende inspanningen leveren. Deze kunnen bijvoorbeeld een plaats krijgen in het kader van het koolstofarme traject van het driesporenmodel dat we in deel 4 van dit dossier naar voor schuiven. België kan in het bijzonder een rol spelen in het ontwikkelen van criteria waaraan duurzame bosprojecten moeten voldoen om in aanmerking te komen voor ondersteuning. Zowel de Belgische academische als de NGO-wereld heeft op dit vlak ervaring die hiertoe een aanzet kan bieden.

4. Een rechtvaardig en doeltreffend post-2012 klimaatregime

SITUERING

Het Klimaatverdrag (Rio de Janeiro, 1992) formuleert de intentie om de klimaatverandering binnen aanvaardbare perken te houden: 'het bewerkstelligen van een stabilisering van de concentraties van broeikasgassen in de atmosfeer op een niveau waarop een gevaarlijke antropogene verstoring van het klimaatsysteem wordt voorkomen'¹⁰, en voegt daar aan toe dat dit dient te gebeuren 'op basis van billijkheid en in overeenstemming met hun gezamenlijke doch verschillende verantwoordelijkheden' en dat het aan de ontwikkelde landen is om hier het voortouw te nemen.

Het Kyoto Protocol (1997) voegt daar een eerste concrete doelstelling aan toe: tijdens

de periode 2008-2012 zullen industrielanden hun broeikasgasemissies met 5% verminderen ten opzichte van referentiejaar 1990.

Ondertussen is het Kyoto Protocol in werking getreden en bevinden de onderhandelingen over de periode na 2012 zich in een opstartfase. De regionale en federale beleidsniveaus moeten een standpunt bepalen om te verdedigen op het Europese en het VN-niveau.

In deze onderhandelingen liggen enkele belangrijke vragen op tafel:

- Welk stabilisatieniveau van de concentratie broeikasgassen zal wereldwijd worden nagestreefd?
- Hoe zal de jaarlijkse absorptiecapaciteit van broeikasgassen van de atmosfeer wereldwijd verdeeld worden?
- Hoe garanderen dat in de eerste plaats emissies uit het noorden worden gereduceerd, en in een volgende fase ook in het zuiden engagementen worden aangegaan?

Het stabilisatieniveau: de 2° C-doelstelling

Uit de rapporten van het IPCC blijkt dat op mondiale schaal een stabilisatie van de temperatuur onder de grens van 2°C temperatuurstijging t.o.v. het pre-industriële niveau toelaat de risico's te beperken tot enkele ecosystemen en de risico's op extreme weersomstandigheden op een laag niveau te houden. De EU heeft deze doelstelling aangenomen sinds 1996 en opnieuw bevestigd op de Lentetop van 2005: 'om het einddoel uit het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering te bereiken, het jaargemiddelde van de temperatuur aan het aardoppervlak wereldwijd tot niet meer dan 2°C boven de preindustriële niveaus mag uitstijgen'.¹¹

Zelfs met een temperatuurstijging die beperkt wordt tot 2°C zullen bepaalde subsistentieculturen getroffen worden in tropische en subtropische regio's, in sommige streken zal de beschikbaarheid van water verminderen, de kans op epidemieën zal toenemen en extreme weersomstandigheden zullen vaker voorkomen.

De 2°C doelstelling betekent dat een stabilisatie van de concentratie van broeikasgassen tussen de 450-550 ppm CO₂-equivalent moet blijven (of tussen de 350 en 450 ppm CO₂ alleen). Volgens een recente studie¹² is de waarschijnlijkheid om de 2°C temperatuurstijging niet te overstijgen bij 450 ppm 50%. Bij een stabilisatie van de CO₂ op 400 ppm, is de waarschijnlijkheid 75% om onder de 2° C temperatuursverhoging te blijven.

De 2°C-doelstelling betekent bijgevolg dat de broeikasgasemissies met een factor 3 of 4 moeten afnemen tegen 2100. Dit betekent voor de geïndustrialiseerde landen een emissiereductie van 30 % tegen 2020 en 80 % tegen 2050 (referentie jaar 1990).

De verdeling van de milieugebruiksruimte : gelijke rechten

Het klimaatprobleem is niet enkel een probleem van ecologische grenzen, maar heeft ook belangrijke verdelingsaspecten. Momenteel is de 20 % van de wereldbevolking uit de OESO-landen verantwoordelijk voor de helft van de jaarlijkse uitstoot van broeikasgassen. De 10 % van de wereldbevolking die in de Minst Ontwikkelde Landen woont, stoot samen minder dan 1% van de broeikasgassen op wereldvlak uit.

Het noorden eigent zich een meer dan rechtmatig deel van de absorptiecapaciteit toe. Als de historische emissies mee verrekend worden, wordt deze kloof nog groter. Het noorden heeft zo een ecologische schuld (koolstofschuld) opgebouwd ten opzichte van het zuiden. Het Kyoto Protocol vertrekt van de actuele (1990) emissies, en 'beloont' de grote vervuilers dus eigenlijk met hoge uitstootrechten. Dit is begrijpelijk als een 'eerste stap', maar is geen rechtvaardig referentiekader voor een structurele aanpak.

De atmosfeer behoort aan iedereen. Het is dan ook niet meer dan rechtvaardig dat gelijke uitstootrechten per wereldburger de ethische omkadering moet vormen voor een verdeling van de uitstootrechten. Het Europees Parlement onderschrijft deze stelling in haar resolutie n.a.v. COP 10 (Buenos Aires, december 2004) : *'herhaalt zijn standpunt dat op de lange termijn het beginsel van gelijke rechten per wereldburger moet worden toegepast'*^{13'}.

Om zoveel mogelijk landen wereldwijd te betrekken in de internationale strijd tegen de klimaatverandering, ondersteunen we het voorstel van het Climate Action Network: *A Viable Global Framework for Preventing Climate Change*. Hierin wordt een klimaatregime voorgesteld met **3 trajecten**: het Kyoto traject, koolstofarm traject en het aanpassingstraject. Op basis van hun specifieke situatie komen landen in een bepaald traject. Op termijn komen alle landen in het Kyoto traject.

- Het **Kyoto traject** ligt in het verlengde van het Klimaatverdrag en het Kyoto Protocol, met absolute emissiereductiedoelstellingen. Minstens alle landen die nu bindende doelstellingen hebben onder het Kyoto protocol, vallen onder dit traject.
- Het **koolstofarm traject** moet de snelle introductie van propere technologieën, die toelaten om emissiereducties te reduceren, én duurzame ontwikkeling mogelijk maken in ontwikkelingslanden. De industrielanden moeten de financiële en technische middelen die hiervoor nodig zijn, ter beschikking stellen.
- Het **aanpassingstraject** moet aan de meest kwetsbare regio's (kleine eilandstaten, de Minst Ontwikkelde Landen) toelaten om de het hoofd te bieden aan de onvermijdelijke klimaatveranderingen. De landen die ondersteund worden in het kader van het aanpassingstraject kunnen ook deelnemen aan het koolstofarm traject.

Een combinatie van criteria zoals per capita emissie, technische en financiële capaciteit en historische verantwoordelijkheid kunnen gebruikt worden om te bepalen wanneer de overstap gemaakt wordt van het aanpassingstraject naar het koolstofarm traject en/of van het koolstofarm traject naar het Kyoto traject.

Een rechtvaardige en sluitende mondiale aanpak

Een doeltreffend Belgisch of Europees klimaatbeleid alleen volstaat niet. Een mondiale aanpak is noodzakelijk. Hiervoor is het nodig dat de huidige "freeriders" in het noorden met alle mogelijke middelen, onder meer via het handelsbeleid, worden aangezet om mee te werken aan een multilateraal klimaatregime. Het niet meewerken aan een multilateraal klimaatbeleid komt neer op een onrechtstreekse subsidie. Hiertegen kunnen maatregelen genomen worden in het kader van de internationale handel.

Pas als alle landen uit het noorden echt meewerken, zullen landen uit het zuiden – volgens het principe van de gedeelde, maar gedifferentieerde verantwoordelijkheden - geleidelijk engagementen aanvaarden.

We verwachten van de regionale en federale overheid dat ze dit op internationaal vlak mee verdedigen.

EISEN

---

1. De **2°C- doelstelling** en de hieraan verbonden emissiereductiedoelstellingen (- 30 % tegen 2020 en - 80 % emissiereducties ten opzichte van referentiejaar 1990 voor industrielanden) internationaal mee verdedigen en als referentiekader hanteren in de ontwikkeling van het klimaatbeleid.
2. Naar het voorbeeld van andere Europese landen een Belgische reductiedoelstelling voorstellen die aansluit bij het **Europese beleidskader** ¹⁴.
3. De historische verantwoordelijkheid erkennen en **het beginsel van gelijke rechten** per wereldburger internationaal verdedigen en als referentiekader hanteren in de ontwikkeling van het lange termijn klimaatbeleid in een driesporenbeleid :
  - a. Kyoto-traject : absolute bindende doelstellingen
  - b. koolstof-arm traject : voor ontwikkelingslanden
  - c. Aanpassingstraject : voor de meest kwetsbare regio's

Het noorden draagt de meerkost van koolstofarme ontwikkeling en aanpassing in het zuiden.

4. Een multilateraal beleid verdedigen dat voor noord en zuid een **rechtvaardige en sluitende aanpak** van het klimaatprobleem mogelijk maakt: "Freeriders" worden ontmoedigd. We denken hierbij in eerste instantie aan het inzetten van compenserende handelsmaatregelen.
-

¹ Wet op de Internationale Samenwerking van 25 mei 1999 artikel 8.

² PRSP: Poverty Reduction Strategy Paper: Armoedebestrijdingsplannen die door ontwikkelingslanden opgesteld worden en aan Wereldbank en IMF worden voorgelegd ter goedkeuring om toegang te kunnen hebben tot leningen, schuldherschikking etc.

³ Federaal Plan inzake Duurzame Ontwikkeling 2004-2008: § 32409 Tijdens de beleidsdialoog tussen donoren (in het bijzonder de Wereldbank, het Internationaal Muntfonds en andere financiële instellingen) én partnerlanden zal de problematiek van de klimaatverandering systematisch aan bod komen.

⁴ European Parliament resolution on the outcome of the Buenos Aires Conference on climate change <http://www2.europarl.eu.int/omk/sipade2?PUBREF=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0005+0+DOC+XML+V0//EN&LEVEL=3&NAV=X>.

⁵ <http://www.goldstandard.org>

⁶ Zoals ook reeds gevraagd aan de Belgische regering ter gelegenheid van de bijzondere Ministerraad in Oostende op in maart 2004.

⁷ FSC Forest Stewardship Council: criteria voor duurzaam bosbeheer en duurzaam hout: zie www.fsc.org

⁸ Building Adaptive Capacity in Least Developed Countries, Mama Konate, Mali, ppt-presentatie op Seminar for Governmental Experts, 16-17 mei, Bonn. http://unfccc.int/files/meetings/seminar/application/pdf/sem_pre_mali.pdf.

⁹ RECALLS the commitment made in Bonn in July 2001 to make an annual \$410m available to developing countries for the implementation of the Convention and; WELCOMES the commitment by the Member States to communicate at Montreal on the progress being made to deliver on their share of the commitment. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/envir/86627.pdf

¹⁰ KlimaatVerdrag artikel 2.

¹¹ Lentetop maart 2005, conclusies van het voorzitterschap.

<http://www.eu2005.lu/fr/actualites/conseil/2005/03/23conseileuropen/ceconcl.pdf>

¹² <http://www.newscientist.com/article.ns?id=dn6964>

¹³ Resolutie over de EU-strategie voor de Conferentie over klimaatverandering in Buenos Aires (COP-10) B06-129/2004.

¹⁴ Zoals ook reeds gevraagd aan de Belgische regering ter gelegenheid van de bijzondere Ministerraad in Oostende op in maart 2004.